

3. Національна освітня платформа «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/user/id1344533>

4. Романченко О. Е-портфоліо URL:

https://drive.google.com/drive/folders/1Q8eaZiOf7dvBSusEmbZpP7J3gwhC55b?usp=share_link

Оксана РОМАНЧЕНКО,
*учитель української мови і літератури
Прилуцького ліцею №5
імені Віктора Андрійовича Затолокіна
Прилуцької міської ради
Чернігівської області*

СТИЛІСТИЧНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ. ЇХ ВИРАЖАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ

Конспект уроку

Мета уроку. Систематизувати й узагальнити знання з фразеології, розкрити функціонально-стилістичні можливості лексичних та фразеологічних одиниць; удосконалювати вміння використовувати фразеологізми в мовленні; збагачувати словниковий запас учнів новими фразеологізмами та крилатими висловами; розвивати творче мислення, комунікативну активність; забезпечити умови для формування мовної компетентності комунікативно доцільно вживати фразеологізми; сприяти формуванню ключових компетентностей; спонукати до розвитку емоційного інтелекту; виробляти стійку мотивацію й свідоме прагнення до вивчення української мови; виховувати любов до рідної мови, краси художнього слова, пошану до скарбниці народної мудрості; розвивати увагу, спостережливість, критичне мислення, творчі здібності, діяльнісні вміння, розширювати світогляд учнів, заохочувати до освоєння виражальних можливостей української мови.

Тип уроку: формування практичних умінь і навичок

Форма уроку: урок-дослідження з використанням методу проєктів

Ключові компетентності, що формуються: спілкування державною мовою, соціальна, громадянська, загальнокультурна, математична, інформаційно-комунікаційна компетентності, вміння вчитися впродовж життя.

Предметні компетентності: уміння визначати основні групи фразеологізмів, розуміти їхню роль у мовленні, удосконалювати навички пояснювати значення фразеологізмів, добирати фразеологічні синоніми, антоніми, доречно їх уживати у власному мовленні.

Обладнання: дидактичний матеріал, тестові завдання, мультимедійна презентація.

Епіграф

Фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності, що передають найтонші відтінки душевних порухів, обарвлюють висловлене в національний колорит.

В. Ужченко

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Створення позитивної атмосфери навчання та визначення емоційного стану учнів.

Дозвольте, шановні учні, ударити чолом перед вами. Повірте, мурашки бігають по спині, так хочеться взяти правильну ноту на нашому уроці. Сподіваюся, що ви не підведете мене під монастир. Знаєте, не святі горшки ліплять, ми справимося із сьогоднішньою темою і будемо трудитися в поті чола.

- Щоб робота не здавалася вам важкою, я підготувала для вас афірмації. Знаєте, що це таке?

Афірмації – це такі позитивні словоформули, промовляючи які, ви налаштуєте себе на успіх. Це підсвідомі настанови й фундаментальні переконання, адже ви знаєте силу слова.

- Прочитайте, будь ласка, вислови.

1. Я зацікавлена в роботі на уроці, бо це мій шлях до успіху.
2. Я знайду нагоду проявити себе й буду діяти, незважаючи на сумніви, страх чи незнання.
3. Я розвиватиму креативні здібності й отримуватиму задоволення від процесу взаємодії.
4. Я працюватиму сумлінно й матиму хороший результат. По-іншому бути не може.
5. Секрет мого успіху – це віра у власні сили. Я вірю в силу свого розуму!
6. Я знайду час для самоаналізу, бо мій досвід – це найкращий урок.

II. Оголошення теми та мети уроку. Цілевизначення.

«Незакінчене речення»

Скажіть, будь ласка, чому я використала у своєму зверненні до вас стійкі сполучення слів, які називаються... (закінчіть думку) фразеологізмами?

Отже, ми сьогодні будемо говорити про фразеологізми та їхні стилістичні можливості. Записуємо дату й тему уроку. Діти, спробуйте самостійно сформулювати мету й визначити завдання уроку.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Вивчення сьогоднішньої теми допоможе вам збагатити своє мовлення новим засобом виразності й емоційного впливу. А також тестові завдання з фразеологізмами на встановлення відповідності – обов'язковий вид роботи на НМТ, за який можна отримати максимально 4 бали.

- Виконайте завдання у форматі НМТ. Підберіть потрібні за змістом фразеологізми.

<i>Речення</i>	<i>Фразеологізм</i>
1 Олена знала, що подруги не тримають секретів, тому намагалася [...] лише в розмовах зі своєю сестрою.	А відводити душу
2 Дівчата уникали розмов з Оксаною через її звичку [...].	Б пускати ґрунт із під ніг
3 Олекса постійно влаштовував беешкет у класі, але при цьому вмів завжди [...].	В виходити сухим із води
4 Андрій подобався багатьом дівчатам, але він не поспішав [...].	Г вити гніздо
	Д снувати химери

IV. Формування практичних умінь і навичок

1. Методичний коментар

Про багатство української мови свідчить її наповненість яскравими фразеологізмами, приказками та прислів'ями, крилатими висловами та пісенними примовками. У них – спостережливість, досвід, життєві поняття та уявлення багатьох поколінь. За допомогою вдало дібраних фразеологізмів можна значно урізноманітнити, пожвавити, зробити барвистішим своє мовлення, виявити індивідуальність.

Фразеологізми мають чітко виражене стильове призначення. Стилiстичні функції фразеологізмів залежать від джерел походження.

- Пригадайте й назвіть джерела походження фразеологізмів, наведіть приклади.

Основні джерела походження фразеологізмів

Мова народу	<i>Заварити кашу, тримати язик за зубами, дати гарбуза, нюні розпускати.</i>
Антична міфологія	<i>Сізіфова праця, нитка Аріадни, дамоклів меч, гордіїв вузол.</i>
Вислови релігійного походження	<i>Хома невіруючий, терновий вінець, бути притчею во язицех.</i>
Усна народна творчість	<i>Ліс рубають – тріски летять, як Пилип з конопель</i>
Крилаті вислови	<i>Без надії сподіватись (Леся Українка), мертві душі (М. Гоголь).</i>
Професійно-технічні вислови	<i>Ланцюгова реакція, абсолютний нуль, на різних широтах.</i>

2. Лінгвістичне спостереження.

Щодо функціонально-стилістичних властивостей фразеологізмів виділяють такі групи: розмовно-побутові, народнопоетичні, книжні й міжстильові (стилістично нейтральні).

- Опрацюйте таблицю «Фразеологія різних стилів мовлення» й дайте відповідь на проблемне запитання.
- Поміркуйте: Яка відмінність фразеологізмів розмовно-побутового стилю від усталених книжних зворотів офіційно-ділового й наукового стилів?

Орієнтовні відповіді:

- Фразеологізми, що належать до книжних стилів, здебільшого мають піднесено-урочисте забарвлення.
- Фразеологізми розмовного стилю вживаються переважно з виразно зниженим забарвленням.
- Стилістично нейтральні фразеологізми найменш експресивно забарвлені.

Фразеологія різних стилів мовлення

№	Групи фразеологізмів	Загальні ознаки	Приклади
1.	Розмовно-побутові	Використовують у розмовному і художньому стилях. Вони мають емоційно-експресивне забарвлення, їм властивий побутовий характер, яскрава позитивна чи негативна оцінка.	Утерти носа, без задніх ніг, лясати, точити, дати драла.
2.	Народнопоетичні	Вирази, що виникли на фольклорній основі й поширені як у розмовному, так і	На ясні зорі, на тихі води; козак молоденький; кінь

		художньому стилях. Це сталі епітети, порівняння, метафори, тавтологічні звороти, синекдохи тощо.	вороненький; іти світ заочі; хай наші вороги плачуть; журавлиний ключ вірності.
3.	Книжні	Виникли на писемній основі і використовуються в книжних стилях (науковому, діловому, публіцистичному). Це сталі словесні формули ділових документів, крилаті вислови, афоризми, термінологічні словосполучення.	Договірні сторони, ахіллесова п'ята, лебедина пісня, адамове яблуко.
4.	Нейтральні (міжстильові)	Уживаються в усіх стилях мовлення.	Вогнище культури, спільна мова, у всякому разі, брати участь.

3. Розподільне письмо. Упишіть у таблицю фразеологічні одиниці за стильовими ознаками.

Зарубати на носі, залишити слід, мати олію в голові, усіма фібрами душі, розправити крила, милувати око, два боки однієї медалі, пошити в дурні, похнюпити носа, за велінням серця, тішити себе надією, спочивати на лаврах, гопки скакати, майстер своєї справи, кури заклюють, душа радіє, езопівська мова, довести ділом, дамоклів меч, наживати п'ятами, рано чи пізно, замакітрити голову.

<i>Розмовно-побутові</i>	<i>Книжні</i>	<i>Стилістично нейтральні</i>

4. Мовленнєвий практикум.

Уставити в текст потрібні за змістом фразеологічні звороти, подані в довідці.

Ми вже одинадцятикласники. Пора, як кажуть, ... Але в багатьох із нас ще Тому частенько доводиться ... кабінету директора, ... і, переступаючи з ноги на ногу, вибачливо обіцяти ... Але досить нам вийти з кабінету, як знову продовжуємо ...

Довідка: бити байдики, оббивати пороги, взяти себе в руки, за розум братися, пекти раків, вітер у голові.

- Чи пізнали себе в героях тексту?

5. Захист проєктів.

- А ми продовжуємо досліджувати фразеологізми. Перейдімо до захисту проєктів дослідницького характеру. Згадаємо критерії оцінювання такого виду роботи, як проєктна діяльність.

Листок самооцінювання

Прізвище та ім'я-----

(Оцініть себе за кожним напрямом від 0 до 2 балів)

№	Критерії оцінювання проєкту	Бал
1.	Робота відповідає поставленій темі та меті.	
2.	Глибина, змістовність матеріалу.	
3.	Естетика оформлення презентаційних результатів.	
4.	Грамотне оформлення роботи.	
5.	Чітко сформульовані висновки.	
6.	Дотримання принципів доброчесності.	
	Усього балів	

* Бали

0 балів – відсутність маркеру показника

1 бал – фрагментарна наявність маркеру

2 бали – маркер оцінювання розкрито повністю

Загальна тема проєктних робіт «Фразеологізми – окраса художнього стилю літературної мови». Ви об'єдналися в групи відповідно до предмета дослідження й визначених завдань.

1 група

1. Дослідити чарівне мовне багатство поеми «Енеїда» І. Котляревського.
2. Виписати авторські фразеологізми.
3. Скласти 4-5 речень з виписаними фразеологізмами.

2 група

1. Дослідити фразеологічну палітру повісті «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького.
2. Підготувати інсценізацію уривку.
3. Навести 9 прикладів використання автором фразеологізмів як засобу творення комічного.

3 група

1. Дослідити стилістичні функції фразеологізмів у творчості Т.Шевченка.
2. Виписати фразеологічні вислови.
3. Скласти з ними 4-5 речень.

4 група

1. Дослідити фразеологічне розмаїття соціально-психологічного роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».
2. Указати, які розмовно-побутові фразеологізми використав Панас Мирний для характеристики образів Чіпки й Грицька.
3. Скласти з ними 4-5 речень.

6. Самооцінювання та взаємооцінювання проєктної роботи.

V. Рефлексивно-оцінювальний етап. Самооцінювання.

Опишіть свою роботу на уроці фразеологізмом.

Ніби язик проковтнув.
Бив байдики.
Як білка в колесі.
Не покладаючи рук.
Пас задніх.
Працював до сьомого поту.
Ловив гав.
Зірок з неба не хапав.
Не мав спочинку.
Ніс свій хрест.
Відкрилося друге дихання.
Єгипетська робота.
У зеніті слави.
У поті чола.

VI. Підсумки уроку.

- Ми сьогодні говорили про фразеологізми, їхні стилістичні можливості, виражальні засоби. Чи досягли цілей уроку?
- Які труднощі виникали?
- Навіщо потрібно використовувати фразеологізми у своєму мовленні? Яка їхня роль? (Наявність фразеологізмів у мові свідчить про мудрість, дотепність її носіїв).

VII. Домашнє завдання.

Опрацювати теоретичний матеріал з теми в підручнику: параграф 49.

Середній рівень: виконати вправу 7 на с. 176.

Достатній рівень: виконати тестові завдання за QR-кодом.

Високий рівень: написати репортаж про цікавий випадок із шкільного життя, використовуючи антонімічні та синонімічні пари фразеологізмів.

Захист дослідницьких проєктів

1. Виступ І групи

Фразеологізми з твору «Енеїда» І. Котляревського засвідчують широку обізнаність автора поеми з народним фольклором, традиціями. Крім цього, Іван Котляревський створив авторські фразеологізми, які і використав у бурлескно-трагедійній поемі. Фразеологізми здавна вважаються скарбом мовної образності. Вони набагато виразніше, ніж окремі слова, їх розподіляють за структурно-функціональними стильовими ознаками. В «Енеїді» І.П. Котляревського яскраво продемонстровано багатство та функціональність українських фразеологізмів. Письменник майстерно використовує **стійкі звороти** усномовного походження для експресивного вираження характерних рис своїх героїв, наприклад:

Заїде до Дідони в гості
 І буде там бенкетовать;
 Полюбитися їй він мосці
 І буде бісики пускати...

Котляревський насичує свій твір великою кількістю фразеологізмів, адже саме стилістично забарвлені фраземи, замінюючи нейтральні лексеми, допомагають створювати гумористичний ефект:

В сіє то нещасливе врем'я
 І в самий штурхобочний бой,
 Троянське і латинське плем'я
 Як умивалося мазкой...

Умивалося мазкою – стилістично маркований фразеологізм, лексичний відповідник якого *бути побитим* є стилістично нейтральним словосполученням, тож ужитий на його місці фразеологізм надає фразі комізму.

- Більшість фразем в «Енеїді» виражають радість і страждання, сміх і сльози, любов і гнів, чесність і обман, працьовитість і лінощі тощо, тобто основні риси, притаманні людині. Але оскільки це твір бурлескно-травестійного жанру, то більша частина вжитих у ньому фразем має негативну конотацію:

Царю Латине неправдивий!

Ти слово царськеє зламав...

Ламати слово – відмовлятися від раніше сказаного; відступатися від обіцяного, задуманого.

- Проте не всі фраземи містять у собі заряд експресії та емоційної наснаги. У системі фразеологічних засобів кожної мови розрізняють за їх стилістичною приналежністю дві виразно окреслені групи одиниць. Так до першої групи належать фразеологізми, «образно-експресивні за своєю природою», а саме ідіоми (включаючи й приказки):

Еней, матню в кулак прибравши

І не до соли примовлявши,

Садив крутенько гайдука.

Не до соли – усічена фразема, що походить з примовки «Тепер мені не до солі».

- Розмовно-побутова фразеологія у творі є засобом посиленої експресії висловлення, увиразнення, іноді унаочнення ідеї, яку доносить письменник до читача. Разом з тим вона є одним із засобів створення мовних характеристик персонажів художнього твору для розкриття окремих рис їхнього характеру, оцінки певних негативних чи позитивних вчинків героїв:

- ...Ти знаєш, він який суціга,

Паливода і горлоріз;

По світу як іще побіга,

Чиїхсь багацько вилле сліз...

- Латине світлий, знаменитий,

Твоїми мед устами пити!

Всяк тягне в серці за тебе...

Розмовно-побутова фразеологія є неперевершеним і одним з основних засобів творення комічного.

Уже він починав боятись,

На всі чотири озиравсь.

- Крім авторських фразеологізмів, І. Котляревський використав усталені вислови з розмовної лексики, що засвідчує тісний зв'язок автора з його рідною Україною. Наприклад:

1) Троянець Геленор одважний
І, як буряк, червоний Лик,
Горлань, верлань, кулачник страшний
І щирий кундель-степовик..
Сим двом безділля — всяке горе,
Здавалось *по коліна море*,
Потіха ж — голови зривать.

2) Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких троянців,
Осмалених, як гиря, ланців,
П'ятами з Трої накивав.

Іван Котляревський використав фразеологізми з метою створення гумористичного або іронічного ефекту. Однією з основних стилістичних можливостей фразеологізмів є їхня експресивність. Вони використовуються з метою надання висловлюванню більшої емоційної насиченості. Уживання фразеологізмів дає змогу авторові донести до слухача чи читача не лише зміст висловлювання, а й розмаїття емоційних станів. Фразеологізми часто вживаються з метою надання висловлюванню більшої точності та виразності.

2. Виступ II групи

Українська мова завжди вражала своїм багатством, але, мабуть, чи не найбільше фразеологізмами, які відрізняються в різних регіонах України й передають їхній колорит. Талановиті письменники ніколи не обмежувалися усною народною творчістю у своїх творах, а дивували читачів новими афоризмами й фразеологічними зворотами.

Іван Нечуй-Левицький як новатор у першій соціально-побутовій повісті «Кайдашева сім'я» використав фразеологізми з метою надання висловлюванню більшої емоційної насиченості. Кожен образ із «Кайдашевої сім'ї» є особливим та специфічним. Така його унікальність досягається вживанням сполук слів, які стійко закріпилися в мовленні народу, адже є повністю суголосними з настроями українців.

У ході аналізу авторських мовних характеристик персонажів твору ми фіксували свої спостереження, робили висновки щодо ролі фразеологізмів у створенні художнього образу. Результати узагальнили у формі кроссенса.

Так, Мотря у творі описана так: «ніби намальована на білій стіні» – вродлива, чепурна; «серце з перцем» – запальна, лайлива, вольова; «куслива, як муха в Спасівку» – в'їдлива.

Один з найцікавіших фразеологізмів «циганської халяндри скакати» із діалогу Мотрі й Кайдашихи передає зневажливе ставлення невістки до погроз Марусі («Будеш ти в мене циганської халяндри скакати»).

Яскравим образом, аналогів якому ніде не знайти на сторінках інших повістей, є образ Марусі Кайдашихи. Її головні риси: хитрість та лицемірство, грубість, набридливість, улесливість – яскраво підкреслюють фразеологізми: «від її погляду молоко кисне»; «на словах як на цимбалах грає»; «сидіти в печінках». Іноді Кайдашиха багато каже неправди та сама забуває про це, оперуючи цим, Іван Нечуй-Левицький уводить такий фразеологізм: «наговорити на вербі груші, а на осиці кисліци».

Із уст інших персонажів також лунало: «Одна брова варта вола, другій брові й ціни немає», – так каже Лаврін про дівчат із села, які можуть підійти до пари Карпові. Карпо ж відсахується і відповідає: «Гарна, мордою хоч пацюки бий» або «На виду в неї наче чорт сім кіп гороху змолотив».

Завершуємо нашу подорож у світ «Кайдашевого пекла» лайливими виразами-фразеологізмами Кайдаша, ображеного на пореформений світ, владу та життя: «дулю візьмеш, а не гроші», «матері твоїй сторч та в борщ».

Отже, як бачимо, фразеологізми збагачують мовлення героїв твору, надають йому художнього звучання, лексичної і синтаксичної витонченості, виразності та національного колориту.

3. Виступ III групи

Тарас Григоровича Шевченко – пророк, провідник, месія. У часи російського рабства сміливо протестував проти поневолення українського народу. Слова його «Заповіту» не втрачають своєї актуальності й нині. Крокував дорогами життя з Україною в серці, плекав й поширював українську мову, українську культуру, закликав народ піднятися із колін та здобути нарешті віками омріяну волю. Презентуємо наш проєкт-присвяту у формі відео.

Нашим завданням було: охарактеризувати фразеологічне багатство поезій Т. Г. Шевченка, розкрити його індивідуальну поетичну мовотворчість. Результатом нашого дослідження стали такі висновки: Кобзар володів багатством української мови, фразеологією зокрема, був знавцем української літератури і культури народів світу, відрізнявся культурою мовлення, глибоко усвідомлював суспільну роль рідного слова, зробив свій вагомий внесок в розвиток української мови, створив велику кількість крилатих висловів, поповнив скарбницю засобів словесно-художнього виразу, збагатив свою поетичну мову й українську мову в цілому.

Ми згрупували крилаті вислови Т. Г. Шевченка за тематичними і структурно-функціональними групами.

Першою групою є крилаті слова й вислови типу лозунгів на соціально-політичні теми, змістом яких є заклики до боротьби з царизмом, кріпосництвом, осуд гнобителів, незламна віра в те, що справедливий лад на землі переможе.

✓ Заклики до боротьби, прославлення свободи, віра в її перемогу:

1. Поховайте та вставайте, / Кайдани порвіте / І вражою злою кров'ю / Волю окропіте. / І мене в сім'ї великій, / В сім'ї вольній, новій, / Не забудьте пом'янути / Незлим тихим словом».
2. Борітеся – поборете! / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля свята!
3. І на оновленій землі / Врага не буде, супостата, / А буде син, і буде мати, / І будуть люде на землі.
4. Ніхто на світі не втече, / Огонь запеклих не пече.

- ✓ Прославлення борців за волю і правду, заклики до праці, науки:

«Споборники святої волі»; «світоч правди, волі»; «апостол правди і науки»; «І чужого научайтесь, / Й свого не цурайтесь».

Друга група – вислови, оформлені як звертання. Діапазон цих крилатих висловів дуже широкий і відіграє в мові творів Шевченка велику роль. Наприклад: тираноборчі, гнівні звертання типу: «Безбожний царю. Творче зла, правди гонителю жестокий», соціальні звернення до людей: «О люди, люди – небораки. Нащо здалися вам царі?» Крім цього, широко вживаються звернення до світу, волі, правди, інтимні звернення до друзів, до природи: «Моя ти воленька святая»; «Сестри, мої голубки молодії»; «Рости, рости, моя пташко, / Мій маковий цвіте»; «Катерино, серце моє...».

Третя група – афористичні (короткі влучні оригінальні) вислови, словосполучення на теми:

- ✓ Історико-соціальні, культурні: «І потекли в одне море слов'янські ріки»; «Слава тобі, любомудре, чеху-слов'янине»; «Поки сонце з неба сяє, тебе не забудуть».
- ✓ Морально-етичні, життєві: «У всякого своя доля і свій шлях широкий...»; «Невесело на світі жить, / Коли нема кого любить»; «Думи мої, думи мої, / Лихо мені з вами...» і под.
- ✓ Пов'язані з плином часу, які в Шевченка часто осмислюються у філософському плані: «Минають дні, минають ночі...»; «А літа стрілою / Пролітають, забирають / Все добро з собою»; «Все йде, все минає – і краю немає».

Четверта група – словосполучення із складними словами, які яскраво підкреслюють, увиразнюють думку. Наприклад: «лани широкополі», «діди високочолі», «Дніпро крутоберегий».

П'ята група. Зачини віршів і поем різного змісту, що стали крилатими словами й висловами:

- ✓ Картини природи: «Реве та стогне Дніпр широкий, / Сердитий вітер завива...»; «Б'ють пороги; місяць сходить»; «Село! І серце одпочине...»; «Вітер з гаєм розмовляє».
- ✓ Часові зачини: «Було колись в Україні»; «Гомоніла Україна, довго гомоніла»; «Мені тринадцятий минало».

Отже, Шевченко створив багато крилатих висловів, афоризмів, що відображають світоглядні позиції поета, його титанічну працю над художнім словом. Вони набули ознак загальнономовних та згодом перейшли у цей розряд фразеологічних одиниць, адже вживалися та вживаються багатьма наступними поколіннями.

4. Виступ IV групи

Ми готові презентувати вам проєкт у формі лепбука. Наше завдання: дослідити фразеологічне розмаїття соціально-психологічного роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», указати, які розмовно-побутові звороти використав Панас Мирний для характеристики Чіпки й Грицька в романі, скласти речення зі знайденими сталими виразами.

Соціально-психологічний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного називають «романом з народного життя», а куди ж українська нація без фольклору (прислів'їв, приказок) та загалом фразеологізмів, які мають експресивну, емоційну функцію, а українці, як відомо, народ з перчинкою!

Деякі фразеологізми беруть свій початок з Біблії та релігійних видань, як-от: вавилонське стовпотворіння (безлад, гамір, метушня), манна небесна (несподівані життєві блага) тощо. Так і назва роману Панаса Мирного запозичена зі Святого Письма (Книга Йова, глава шоста).

Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» має багату й образну мову, яка містить чимало прислів'їв та приказок. Фразеологізми допомагають змістовніше розкрити риси характеру героїв, їхню поведінку. Так, наприклад, коли селяни говорять про аморальний спосіб життя Чіпки, автор використовує прислів'я «Ні вже: не буде добра з такого! Горбатого могила справить!» Так Панас Мирний підкреслює, що Чіпка – вперта людина, яка не піддається перевихованню, не може позбутися своїх вад. Та й матір його застерігала: «Не високо лишень несися, сину, а то як прийдеться падати...», саме так вона перефразувала народне прислів'я: «Не несися високо, бо погано низько падати».

Із Чіпкою виникали труднощі завжди. «Роди буди тяжко трудні: потугувала ними Мотря два дні й дві ночі, не своїм голосом викрикуючи... Що вже не робила «довгоп'ята» баба-повитуха, – ніщо не помагало» (фразеологізм не своїм голосом використано, аби описати, які муки та біль пережила Мотря, народжуючи сина).

«А й дитина ж то вийшла – на славу! Повновиде, чорняве, головате, розумне... Тільки якесь невеселе, вовчкувате, тихе. Другі діти жваві, – як дзига, крутиться, на місці не всидить... Скажеш йому: дай те! дай друге! – як стріла пуститься...» (фразеологізм «крутиться як дзига» означає метушитися, перебувати в постійному русі). Іноді Мотрі уривався терпець: «А іноді було й буханця уліпить Чіпці в спину,

щоб довго не роздумував. Тоді Чіпка руки опустить, реве на всю хату...» (вліпити буханця означає вдарити, а це призводило до того, що дитина опускала руки, тобто збайдужіти до всього, засмутитися). «Спершу-таки боявся матері, а далі – звук уже й до бійки, хоч як вона глибоко іноді в серце впивалася, до живих печінок доходила...» (дуже його зачіпало, боляче вражало). Нещасливе дитинство залишило свій відбиток на майбутньому хлопця, матір, дивлячись на нього гірко, невтішно плакала: «Застогне Мотря, обіллється гарячими сльозами та й замовкне. Аж недужа від того стала, аж почорніла...».

«Чіпка щодень робився все хижіший та й хижіший. Як той звір, кидався він на кожного заможного чоловіка... Перше «карав» тільки пана та жида, а то вже став «одбирати своє» і в свого брата – заможного козака: обдере, як липку, тільки живу душу на світ пустить...» (тобто обкраде дочиста, чим доведе до зубожіння, злиднів).

Хоча згодом односельці зробили висновок, що Чіпка-розбійник «молодий був, дурний, а постаршав – за розум узявся» (тобто став розсудливішим, розумнішим).

Із друзями Чіпці також не щастило змалку. «Злі Чіпчині очі, та недобрі й діти, що довели до того. Понуро й гостро дивиться на них Чіпка. А ті – за боки беруться зо сміху» (дуже сміялися, реготали).

Грицько протиставляється Чіпці у творі, вони як добро і зло, його життєве кредо (а водночас і народне прислів'я) – «своя сорочка ближче до тіла...». Також він говорив: «Дарованому коневі в зуби не дивляться». Чупруненко – невсипущий хазяїн: «Так робив Грицько весну й літо. За цілий день випускав косу з рук тільки тоді, коли треба було попоїсти та виспатись. І спав він ту коротеньку літню нічку мертвим сном, яким тільки спить чоловік, виморений важкою роботою» (тобто він спав міцно, непробудно після тяжкої праці). «Купивши ґрунт, дочув себе Грицько зараз іншим, немов на аршин виріс, на корх потовщав; люди заговорили в селі: «От парубок! От хазяїн!» (вирости на аршин означає значно покращити в очах людей своє матеріальне або культурне становище). Пощастило хлопцеві і в коханні: «Так оця то Христя, низенька, чорнявенька, не дуже хорошої вроди дівчина, якимсь ненароком запала Грицькові в серце» (тобто вона глибоко вразила його, надовго залишилася в пам'яті).

Хоча деякими негативними рисами Панас Мирний усе ж наділив Грицька: «Між парубками він поводивсь з висока. Як же лучалося йому вийти на вулицю або піти куди на вечорниці, він зараз пускав їм ману в вічі. Де, мов, ви бували? Що видали? Що ви знаєте?... Ось як я був... отам і там!... Та іноді почне верзти таке, як той москаль, що вернувся в рідне село по білету. Хлопці слухають, уха розвішавши, роти пороззявлявши. А він – таке плете, що й на голову не налізе!» (вуха розвісити – слухати з цікавістю, захопленням, а фразеологізм роти пороззявляти виражає здивування; плести, що й на голову не налізе – говорити дурниці, нісенітниці).

Отже, Панас Мирний використовував у своїх творах фразеологізми та сталі крилаті вирази з метою емоційного забарвлення тексту. Завдяки їм він передав емоції та почуття, підкреслив значення сказаного, увиразнив мову персонажів.

Робота над проєктом переконала нас в тому, що фразеологізми увиразнюють мову художніх творів. Зробили практичні висновки як мовці, які щодня комунікують з дорослими, однолітками щодо необхідності поповнення власного мовлення фразеологізмами, що допоможе удосконаленню мовної вправності, сприятиме підвищенню особистого мовного статусу кожного з нас.

Література

1. Серова А.В. Основні групи фразеологізмів. Багатозначність, синонімія й антонімія фразеологізмів: Конспект уроку.

Джерело: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/mova/ukr-mova-konspekty-10.html

2. Серова Н.М. Фразеологізми-синоніми, фразеологізми-антоніми: Конспект уроку. Джерело: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/mova/ukr-mova-konspekty-10.html

3. Хоменко О.В. Національно-мовний колорит фразеологізмів у творчості Івана Карпенка-Карого (10 клас. Українська мова):

Джерело: <https://www.schoollife.org.ua/713-2019/>

4. Шведін Л.Г. Основні ознаки фразеологізмів. Джерела української фразеології. Національно-мовний колорит фразеології: Конспект уроку.

Джерело: https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/mova/ukr-mova-konspekty-10.html